

**ŠIAURĖS LENKIJOS
ARCHITEKTŪROS IR DAILĖS PAMINKLAI
VADOVAS**

**ŠIAURĖS LENKIJOS
ARCHITEKTŪROS IR DAILĖS PAMINKLAI**

VADOVAS



Vilniaus dailės akademijos leidykla 2007

UDK 728(438)(036)

Ši-06

Knygos rengimą ir leidimą rėmė:

Šv. Maksimiljano M. Kolbės susitaikymo ir susitikimų namai Gdanske
(*Dom pojednania i spotkań im. Św. Maksymiliana M. Kolbego w Gdansku*),
Lietuvos Respublikos kultūros ir sporto rėmimo fondas

Sudarytoja

Dalia Klajumienė

© A. Andriulytė, A. Butrimas, R. Butvilaitė, M. Iršėnas, A. Jackutė,
A. Juzefovič, D. Klajumienė, J. Liškevičienė, I. Pleikienė, G. Povilionis,
T. Račiūnaitė, D. Ramonienė, R. Taukinaitytė, A. Trakšelytė,
A. Virbickaitė, 2007

© Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2007

ISBN 978-9955-624-78-3

TEKSTŲ AUTORIAI

A. A. – Algė Andriulytė
A. B. – Adomas Butrimas
R. B. – Rasa Butvilaitė
M. I. – Marius Iršėnas
A. J. – Asta Jackutė
A. J. – Agnieška Juzefovič
D. K. – Dalia Klajumienė
J. L. – Jolita Liškevičienė
I. P. – Ieva Pleikienė
G. P. – Girėnas Povilionis
T. R. – Tojana Račiūnaitė
D. R. – Dalia Ramonienė
R. T. – Rūta Taukinaitytė
A. T. – Aušra Trakšelytė
A. V. – Aistė Virbickaitė

NUOTRAUKOS

P. B. – Pranciškaus Balčiūno
S. B. – Stasės Butrimienės
M. G. – Martyno Gintalo
V. J. – Vidmanto Jankausko
M. I. – Mariaus Iršėno
D. K. – Dalios Klajumienės

Turinys

PRATARMĖ / 9

SEINAI (Sejny) / 11

VYGRIAI (Wigry) / 15

GIŽYCKAS (Giżycko) / 17

KENTŠYNAS (Kętrzyn) / 18

ŠVENTALIEPĖ (Święta Lipka) / 20

REŠLIUS (Reszel) / 26

VARMĖS LIDZBARKAS (Lidzbark Warmiński) / 27

GDANSKAS (Gdańsk) / 30

Istorija / 30

Gintaras / 38

Architektūra / 39

Senamiestis / 42

Pagrindinis miestas / 42

Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia / 46

Šv. Mikalojaus bažnyčia / 49

Pagrindinio miesto rotušė / 51

Artūro rūmai / 53

Uphageno namas / 55

Archeologijos muziejus / 56

Senasis miestas / 56

Senajo miesto rotušė / 57

Didysis malūnas / 57

Šv. Kotrynos bažnyčia / 58

Šv. Brigitos bažnyčia / 58

Šv. Elzbietos bažnyčia / 60

Senasis priemiestis ir Salos / 60

Akmeninis šliuzas / 61

Šv. Petro ir Pauliaus bažnyčia / 61

Pranciškonų Švč. Trejybės ansamblis / 62

Nacionalinis muziejus / 65

OLIVA (Oliwa) / 68

VYSLOS ŽIOČIŲ TVIRTOVĖ (Twierdza Wisłoujście) / 74

GDANSKO STAROGARDAS (Starogard Gdański) / 76

ŽUKOVAS (Żukowo) / 78

-
- KARTUZAI (Kartuzy) / 80
 - PELPLINAS (Pelplin) / 83
 - MALBORKAS (Malbork) / 89
 - ELBINGAS (Elbląg) / 92
 - STEGNA (Stegna) / 95
 - FROMBORKAS (Frombork) / 99
 - BRANEVAS (Braniewo) / 103

 - ŠTUMAS (Sztum) / 107
 - KVIDZYNAS (Kwidzyn) / 108
 - KULMAS (Chełmno) / 113
 - TORUNĖ (Toruń) / 119
 - GNIEZNAS (Gniezno) / 124
 - MOGILNAS (Mogilno) / 130
 - OLŠTYNAS (Olsztyn) / 132
 - AUGUSTAVAS (Augustów) / 135
 - SUVALKAI (Suwałki) / 139

PRATARMĖ

Senosios istorijos ir dailės reiškiniai, meno stiliai, susiformavę Vakarų Europoje, Lietuvą dažniausiai pasiekdavo per lenkų, prūsų, vokiečių žemes. Glaudūs Lenkijos ir Lietuvos valstybės politiniai, ekonominiai ir kultūriniai saitai lėmė nemažai dailės ir architektūros raidos bendrumų. Tiek dabartinės Lenkijos, tiek ir Lietuvos teritorijoje kadaise dirbo tie patys meistrai, panašiu metu prigijo tapačios architektūros ir meninių dirbinių formos.

Vadovas supažindina su kaimyninės Lenkijos šiaurinės dalies architektūros ir dailės paminklais, jo rengėjai taip pat siekė atkreipti dėmesį į Lietuvos istorijos ir meno palikimą svetur. Šioje Lenkijos teritorijoje gausu vietovių, kurių paminklai liudija Lietuvos vardą.

Vadove aptariamas Šiaurės Lenkijos regionas, apimantis istorines Vakarų Pamario, vadinamas Ščecino, Rytų Pamario, vadinamas Gdanskio, ir Varmės bei Mozūrų žemes. Pagal dabartinį administracinį suskirstymą tai yra Vakarų Pamario, Pamario ir Varmijos Mozūrų vaivadijos. Keliaujant iš Lietuvos taip pat kertamos kadaise Lietuvos Didžiąjai Kunigaikštystei priklausiusios žemės, dabar – Palenkės vaivadija.

Šio krašto architektūrai ir dailei didelę įtaką darė Skandinavijos, Vokietijos, Nyderlandų meno procesai, todėl ji skiriasi nuo kitų Lenkijos regionų. Be to, pajūrio miestai, priklausę Hanzos pirklių sąjungai, gyvavusiai nuo XIII a. iki 1669 m., garsėjo ypatingomis laisvėmis ir didžiuliais turtais. Savitais architektūros ir dailės paminklais ypač pasižymi Gdanskas.

Krašto architektūrai būdingi du stiliai: *gotika*, klestėjusi nuo XIII a. iki XV a. vidurio, ir *renesansas*, pasireiškęs XVI–XVII a. Šiaurės Lenkijos gotiką architektūroje reprezentuoja didelės halinės ir bazilikinės šventovės, mūrinės kryžiuočių pilys. Taip pat šiame regione gausu gotikos skulptūrų (Gražiujų Madonų, Nukryžiuotojo, šventųjų atvaizdų) ir tapybos paminklų. Renesansas, daugiausia manieristinė jo atmaina, ryški altorių, antkapių, stalių puošyboje.

Skaitytojų patogumui leidinyje skirtingomis spalvomis pažymėti keturi galimos kelionės etapai: Seinai–Gdanskas, Gdanskas, jo apylinkės, Gdanskas–Suvalkai. Vartojami tradiciniai lietuviški vietovardžiai, greta pateikiama jų dabartinė lenkiška forma. Jeigu vietovės pavadinimas kito, nurodomi ir jo istoriniai atitikmenys. Kiti vardai lietuvinami, originalo rašyba taip pat pateikiama skliausteliuose.

Rengiant šią knygą bendradarbiavo Vilniaus dailės akademijos Dailėtyros instituto mokslininkų kolektyvas ir Dailės istorijos ir teorijos katedros studentai. Ekspedicijų į Šiaurės Lenkiją sėkmę ir produktyvumą lėmė Akademijos rektorius prof. dr. Adomo Butrimo dėmesys šiam projektui: jis buvo nuolatinis ekspedicijų į Šiaurės Lenkiją vadovas ir leidinio sumanytojas.

Knygos rengėjai nuoširdžiai dėkoja Gdanske įsikūrusiems Šv. Maksimilijano M. Kolbės susitaikymo ir susitikimų namams (*Dom pojednania i spotkań im. Św. Maksymiliana M. Kolbego w Gdansku*), nuo 2003 m. kiekvieną rudenį priėmusiems Vilniaus dailės akademijos mokslininkus ir studentus. Čia buvo pasirūpinta jų buitiniais patogumais, taip pat šių namų vadovai nuolat gelbėjo užmezgant dalykinius santykius su lenkų specialistais, Gdansko ir jo apylinkių paminklų tyrinėtojais.

Už tais esame dėkingi buvusiam direktoriui tėvui Romanui Deina OFM ir dabartiniam vadovui Arkadijui Golinskiui bei pirmajam Lietuvos garbės konsului Gdanske Mirosławui Kopydłowskiui.

Dalia Klajumienė

Šiaurės Lenkijos architektūros ir dailės paminklai
Vadovas

Sudarytoja *Dalia Klajumienė*

Redaktorė *Teresė Valiuvienė*

Dailininkas maketuotojas *Martynas Gintalas*

Žemėlapius braižė: *Vigilija Krikščiūnienė* (2-ame viršelio p. ir atlanke)
Rūta Mazūraitė (3-iame viršelio p. ir atlanke)

Vilniaus dailės akademijos leidykla
Dominikonų g. 15, LT-01131 Vilnius
www.leidykla.vda.lt